

УДК 130.2+165.191

СУЧАСНИЙ МІФ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН У МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Андрій Мочурад

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: condor.lviv@gmail.com*

Розглянуто проблеми визначення статусу та ролі міфу в сучасній соціокультурній дійсності та вплив міфу на свідомість молоді. Аргументовано висновок, що міф є фундаментальною антропологічною категорією, яка відіграє важливу роль у сучасній культурі, виконуючи когнітивну, світоглядну, аксіологічну та соціально-регулятивну функції. З'ясовано співвідношення архаїчного міфу та психологічного феномену особистісного міфу у молоді, їх конотацію та вплив на формування молодіжного світогляду. Досліджено особливості функціонування міфів і принципи нової міфотворчості. Проаналізовано проблематику світоглядних конструкцій у контексті відчуженості, недостатньої соціалізації молоді та інтерпретації навколишньої дійсності. Підкреслено універсальність міфу як форми культурного моделювання світу.

Ключові слова: міф, соціокультурний феномен, молодіжне середовище, молодь.

Особливості функціонування міфу в сучасній соціокультурній дійсності вивчають фрагментарно, розглядають тільки існування міфоподібних ідей і уявлень в окремих сферах суспільної свідомості. Сьогодні міф розглядається як знаряддя влади та ідеологічного панування в політичній сфері; як спосіб маніпулювання масовою свідомістю за допомогою звернення до архетипів колективного несвідомого в сфері соціальної комунікації і реклами; як художньо-поетичний засіб у мистецтві; як невідрефлексовані ідейні настанови в науковому пізнанні. Загалом поняття міфу тут протиставляється поняттю реальності та істини, а міф визначається як ілюзорне відображення дійсності, характерне для нерефлексуєючої свідомості. Ми звертаємо увагу на інший аспект у розумінні природи міфу і його ролі в сучасній культурі, а саме на його онтологічну, гносеологічну і соціокультурну значущість.

Відтак актуальність теми дослідження міфу як соціокультурного феномену зумовлена необхідністю осмислення реміфологізації свідомості людини у ХХ ст., пов'язаної передовсім із кризою ідеалу раціоналізму та проекцією постмодерні-стичних ідей у свідомості молоді. Однією із суттєвих характеристик міфу є його поліфункціональність. Міф є історично змінним феноменом, а тому його функції впродовж століть змінювалися разом зі зміною культурних епох. Сьогодні міф є значущою культурною реалією, природа і специфіка функціонування якого вимагають осмислення і культурологічного дослідження.

Сукупність різноманітних проявів і тенденцій соціальних процесів не лише об'єктивно впливає на характер суспільної свідомості, але й створює передумови для виникнення, формування та функціонування штучних нових міфів, стереотипів, упереджень тощо. В ситуації прагнення до створення єдиного, цілісного світогляду, прийнятного суспільством, за

браком засобів реалізації цього прагнення, виникає сучасний міф. В умовах невизначеності такі міфи починають діяти як своєрідний захисний механізм соціуму.

На відміну від первісної епохи, сучасний міф присутній як цілком усвідомлений феномен: його існування у різних галузях соціогуманітарного знання визнається більшістю дослідників, які відзначають універсальний характер міфологічних структур та їх неусуненість із культури. Тож яке місце займає міф серед інших феноменів сучасної культури? Відіграє він першорядну роль чи знаходиться на периферії культури? Які функції виконує міф сьогодні? Незважаючи на наявність різноманітних досліджень у сучасній міфотворчості, проблема визначення статусу міфу, його ролі та функцій у культурі маловивчена. Окрім того, молодіжне середовище рідко виступає суб'єктом досліджень, хоча є важливим з огляду на формування наступних поколінь, будучи своєрідним проектом майбутнього суспільства.

Молодь [15], як реакційна (під цим терміном розуміємо новаторство та активність одночасно) група суспільства, в соціокультурних умовах сьогодення цілком і чітко виділяється у окремий прошарок суспільства, в середовищі якого процеси утворення та побутування міфів різуче різняться від решти суспільства. Передовсім це зумовлено руйнуванням інститутів сім'ї як виховної структури, поширенням нігілізму та джерел неверифікованої інформації.

Методологічними та загальнотеоретичними засадами дослідження міфу слугували: психологічний та філософський підходи до його розуміння (Г. Гадамер, А. Коваленко, Г. Костюк, С. Максименко, В. Моляко, Н. Чепелева); основні школи дослідників міфології: антропологічна (Е. Дюркгайм, Л. Леві-Брюль, Е. Ленг, Б. Малиновський, Е. Тайлор, Дж. Фрейзер), символічна (Е. Касіер, О. Фрейденберг), структуралістська (М. Еліаде, К. Леві-Строс), пост-структуралістська (Р. Барт, М. Фуко), психоаналітична (З. Фройд, К. Юнг), лінгвістична (М. Мюлер, О. Потебня); сучасні дослідження особистісної міфології (С. Кріпнер, Е. Кріс, А. Лобок, Д. Маклістер, А. Мітреніна, М. Ульман, Н. Цимерман, І. Черепанова); психологічний підхід до вивчення тексту (Р. Барт, М. Бахтін, В. Біблер, А. Брудний, Л. Доблаєв, Т. Дрідзе, О. Леонт'єв, Ю. Лотман, І. Неволін, А. Новиков, Н. Чепелева); теорія самоактуалізації особистості (А. Маслоу); теорії метафори (Н. Арутюнова, А. Баранов, М. Блек, К. Бюлер, Д. Девідсон, М. Джонсон, Е. Касіер, Дж. Лакоф, Е. Мак-Кормак, А. Річардс, Ц. Тодоров, А. Тюрго).

Соціально-психологічні особливості міфології розкриваються в працях В. Вундта, В. Джеймса, Г. Тарда, З. Фрейда, Е. Фрома, К. Юнга та інших.

Досить добре, на наш погляд, досліджена природа міфу і специфіка міфологічної свідомості, однак і тут немає єдиної точки зору. Лінгвістична (М. Мюлер), ритуально-соціологічна (Е. Тайлор, Дж. Фрезер, Б. Малиновський), психоаналітична (З. Фройд, К. Юнг), символічна (Е. Касіер), структуралістська (К. Леві-Строс), трансцендентальна (К. Хюбнер) концепції розкривають різні аспекти функціонування міфологічної свідомості. Нас передовсім будуть цікавити праці, спрямовані на дослідження міфу як невід'ємної властивості людської свідомості і значущого елемента будь-якої культури (А. Лосев, Е. Голосовкер, Ю. Осаченко).

Слід зазначити, що питання про роль міфу в створенні картини світу не було предметом окремого дослідження, однак до міфу як до способу моделювання образу світу і соціальної поведінки зверталися в своїх працях Е. Касіер, К. Хюбнер, К. Леві-Строс, Р. Барт, К. Юнг, М. Еліаде, Ю. Лотман, В. Топоров, В. Налимов.

Молодь є предметом дослідження в працях Е. Еріксона, В. Крауса, Х. Ортеги-і-Гасета, а також сучасних дослідників Г. Абрамової, Т. Алексеєнко, Є. Бреевої, М. Ейзенштадта, С. Іконнікова, І. Кона, В. Ларміна, С. Левікова, В. Лісовського, Л. Мардахаєва, К. Манхейма, М. Міда, В. Ольшанського, Д. Петрова, О. Семашко, З. Сікевича, Е. Суїменка, О. Толстих, Т. Щепанської, О. Якуби, С. Шебанової, Є. Научитель, С. Гапонової. Проте у даних працях розглядаються психологічно-педагогічні аспекти молодіжного середовища.

Мета статті – розкрити сутність та особливості функціонування сучасного соціокультурного міфу в молодіжному середовищі України.

Розглядаючи міф у контексті сучасної соціокультурної дійсності, необхідно передовсім звернутися до епохи архаїки, в якій міф відігравав першорядну роль. В енциклопедії “Культурологія. XX століття” автор статті “Міф і релігія” Б. Губман визначає цей феномен так: “Міф – це перша форма раціонального осягнення світу, його образно-символічного відтворення, що виливається в припис дій. Міф перетворює хаос у космос, створює можливість осягнення світу як якогось організованого цілого, виражає його в простій і доступній схемі, яка може втілюватись у магічну дію, як засіб підкорення незбагненого” [4, с. 53]. В даному визначенні можна виділити основні характеристики міфу.

Тривалий час у філософії міфології панівною була точка зору, згідно з якою міф є щось суб’єктивне і фантастичне. У такій іпостасі міфологічна свідомість, що відбиває уявлення про дійсність у вигляді ілюзій і домислів, не могла претендувати на об’єктивне розуміння реальності та істинності. Однак у сучасних дослідженнях є погляди на міф, як на принципово непізнане та ірраціональне явище. Починаючи з К. Леві-Строса, який вперше побачив у міфологічному мисленні здатність до класифікацій та узагальнення, поступово відкривається особлива логіка і структура міфу, обґрунтовується його раціональність та евристична значущість. У праці “Істина міфу” К. Хюбнер показав, що міф виконує когнітивну функцію в культурі: поряд з наукою він є способом пізнання світу, в основі якого лежить власна апріорна система координат, яка обумовлює мислення і досвід людини епохи архаїки. Він стверджує, що міф “володіє апріорним фундаментом, з якого визначається те, чим є об’єкт у рамках його інтерпретації реальності” [18, с. 170]. Міф є особливим способом освоєння й осмислення світу, за допомогою якого людина впорядковує все різноманіття нескінченної складності навколишньої дійсності та вносить у неї певний сенс.

В. Пивоев у праці “Міфологічна свідомість як спосіб освоєння світу” одну з важливих функцій міфу вбачає в “наданні хаосу людського сенсу”. Міфологічна свідомість постає тут як “колективне емоційно-рефлексивне відображення результатів освоєння світу”, яке дає змогу людині адаптуватися до природного та соціального середовища [14, с. 99]. Міф дійсно перетворює хаос в осмислений космос, структурує його, надає йому людську форму. І в цьому сенсі світ конструюється міфологічною свідомістю як освоєний, осмислений і зрозумілий образ. Іншими словами, міф формує картину світу людини ще з первісної епохи, виконуючи світоглядну функцію в культурі. Міфологічна свідомість, конструюючи картину світу, визначає і спосіб мислення людини, і її образ життя в цьому світі. В зв’язку з цим міф виконує такі важливі функції у первісній культурі: аксіологічну – стверджує систему цінностей, задає нормативні зразки поведінки і практичне керівництво до дії; соціально-регулятивну – забезпечує єдність і цілісність суспільства, сприяє передачі соціокультурного досвіду, підтримує існуючий порядок у культурі за допомогою обряду і ритуалу (що було відзначено такими дослідниками, як Е. Дюркгайм, Л. Леві-Брюль, Б. Малиновський,

М. Еліаде). Таким чином, міф структурує всю первісну культуру і наповнює її своєрідним смислом.

Сьогодні не потребує особливих доказів теза про те, що в сучасній культурі так само, як і в епоху архаїки, активно функціонує міфологічна свідомість. Саме в ХХ ст. відбувається відродження міфу у зв'язку зі зміною колишньої соціокультурної парадигми, орієнтованої на панування *ratio*. Сучасній людині відкривається незвіданий світ міфу, який проявляється у всіх сферах її життєдіяльності.

Слід зазначити те, що питання про місце і роль міфу в культурі було сформульоване основоположником функціональної школи в етнології Б. Малиновським. У праці "Наукова теорія культури" він розглядає культуру як систему взаємопов'язаних інституцій, спрямованих на реалізацію базових і похідних потреб людини. "Кожна культура зобов'язана своєю цілісністю і самодостатністю тому факту, що вона служить задоволенню всього спектру базових, інструментальних і інтегративних потреб" [11, с. 47]. У цій системі кожне культурне явище виконує певну функцію, тому, досліджуючи архаїчні суспільства, Б. Малиновський визначає соціально-психологічну функцію міфу: міф забезпечує безперервність культурної традиції і служить засобом регламентації соціальної поведінки через звернення до надприродної реальності.

З позицій феноменологічно-діалектичного підходу А. Лосева, міф постає як "логічно, тобто насамперед діалектично, необхідна категорія свідомості та буття взагалі" [8, с. 10]. Міф є специфічним досвідом свідомості, який характеризується безпосередністю взаємодії зі світом як цілим, і реалізує себе як простір смислообразів, що утворюють контекст і структуру життєвого світу людини. З точки зору феноменологічного підходу (Е. Гусерль, Ю. Осаченко), в основі якого лежить твердження про те, що світ даний людині тільки через феномени свідомості, і який людина прагне зрозуміти, яким чином вона сприймає дійсність і як наділяє її смислом, міф постає як горизонт свідомості, всередині якого живе і діє людина. "Міф як реальність є щось ціле, якийсь життєвий світ, світ життя людини і його смислів, світ, який кожен розкриває з особливою боку, бачить зі своєї точки зору. Кожна людина занурена в міф як свій першопростір бачення, як у своє поле зору, поле перспектив, як у свій життєвий горизонт" [13, с. 115].

Міф постає тут як первинне переживання реальності, як початкове недиференційоване ставлення до світу, яке є гранично реальним, очевидним і безсумнівним для людини, зануреної в даний міфологічний простір. У цьому сенсі можна говорити про міфологічність як властивість свідомості, яка визначає весь лад світорозуміння людини та її спосіб мислення. Таким чином, в онтологічному плані міф виступає як певна метаструктура, притаманна будь-якому способу пізнання і розуміння світу, що пронизує абсолютно всі сфери людської життєдіяльності.

В гносеологічному аспекті міф постає як образно-символічна форма пізнання світу. Е. Голосовкер у праці "Логіка міфу" стверджує, що "... та ж розумна творча сила – а ім'я їй Уява, Імагінація, яка створювала міф, діє в нас і досі, постійно, особливо у поета і філософа, але в більш прихованому вигляді" [2, с. 9]. Уява, як вища пізнавальна і творча здатність людини реалізується не тільки в первісній культурі, але властива і сучасності. На думку Е. Голосовкера, основоположним принципом будь-якої культури є прагнення до постійності, до "імагінативного абсолюту". Логіка міфологічної свідомості заснована на діяльності уяви, що відіграє істотну роль в освоєнні та пізнанні дійсності. На противагу

мінливості світу сучасна людина так само, як і людина епохи архаїки, створює в уяві світ незмінного, постійного і абсолютного. “Потреба у вигадуванні, саме бажання виконання нездійсненого, кінець-кінцем є виразом діяльності нашого вищого інстинкту – імагінативного абсолюту” [2, с. 140]. За допомогою образного мислення відбувається осягнення світу, його упорядкування, створення цілісної картини світу, що своєю чергою втілюється в сенс-образах культури.

Розглянемо роль міфу в сучасній соціокультурній ситуації. Як спосіб побудови картини світу міф функціонував не тільки в первісній культурі, а й активно реалізує себе в сучасності. Слід зазначити, що питання про роль міфу в створенні картини світу як такого не було предметом окремого дослідження, однак до міфу як до способу моделювання образу світу і соціальної поведінки зверталися в своїх працях Е. Касіпер, К. Хюбнер, К. Леві-Строс, Р. Барт, К. Юнг, М. Еліаде, Ю. Лотман, В. Топоров, В. Налимов. Одна з найважливіших функцій міфу в культурі, на наш погляд, це конструювання осмисленого способу світу і знаходження людиною свого місця в ньому. Річ у тому, що світ не дано людині таким, яким він є сам собою, тому за допомогою міфу відбувається не тільки пізнання світу, а й конструювання його образу в свідомості.

Завдяки міфу утворюється така картина світу, де всі елементи світобудови впорядковані, структуровані та співвіднесені з людиною. Уже сформований міфологічний образ світу абсолютно ідентифікується з самим світом і не розглядається як його інтерпретація. Це підтверджують слова А. Лосева: “... З точки зору самої міфологічної свідомості, в жодному разі не можна сказати, що міф є фікція і гра фантазії”, “але – найбільш яскрава і сама справжня дійсність” [9, с. 9]. Міф розглядається тут як реальність, яка безпосередньо відчувається людиною і сприймається як очевидна даність.

Картина світу є сукупністю уявлень про світ і про місце людини в ньому. С. Лур’є в праці “Історична етнологія” досліджував формування та зміну етнічних картин світу. Він виділяє два структурних елемента в їх основі: по-перше, це когнітивні константи, які утворюють ядро картини світу і часто носять несвідомий характер, по-друге, це ціннісні доміанти, які цілком усвідомлені і виражені вербально. С. Лур’є пише: “Етнічна картина світу – сформована на підставі етнічних констант, з одного боку, і ціннісних доміант, – з іншого. Уявлення людини про світ – частково усвідомлювані, почасти, несвідомі” [9, с. 228]. На наш погляд, міф функціонує і відіграє конструктивну роль на первинному рівні констант картини світу, бо в онтологічному плані міф є не відокремлюваним елементом свідомості, а постає джерелом усіх форм світорозуміння. Згідно з термінологією Ю. Осадченко, цей синкретичний досвід переживання світу іменується “mythos”, який в потенції містить у собі всі можливі комбінації несвідомих і усвідомлених уявлень про світ [13, с. 5]. На рівні поверхневих структур – ціннісних доміант – також активно діє міфологічна свідомість. В контексті культури це дає змогу говорити про аксіологічні та соціально-регулятивні функції міфу.

Слідом за В. Півоевим, який визначає міфологічну свідомість як “спосіб аксіологічної інтерпретації світу (соціально-природного середовища), головне завдання якої – позитивне самовизначення людини”, ми можемо стверджувати важливу роль міфу в створенні ціннісних орієнтирів, що визначають спосіб життя і поведінку людини певної культурно-історичної епохи [14, с. 100].

В цьому контексті варто розглянути також специфіку функціонування міфу у молодіжному середовищі, конотацію з явищем особистісного міфу.

Поняття “молодь”, у нашому дослідженні, окреслимо на основі праць Е. Еріксона, В. Крауса, Х. Ортеги-і-Гасета, а також сучасних дослідників Г. Абрамової, С. Левікової. Молодь – суспільна група, яка перебуває у періоді життя, що починається зі статевого дозрівання, не має чітко окресленої верхньої вікової межі і визначається як суспільними, так і індивідуальними рамками. Становище цієї суспільної групи може бути окреслене як перехідне, з особливими специфічними цінностями та потребами. Отже, молодь варто розглядати як синтез соціальної, психологічної та культурологічної категорії, виокремлюючи діяльнісний компонент, специфічні особливості, незавершеність її соціалізації.

Молодь характеризується конфліктністю, соціальним та культурним інфантилізмом, прагматизмом, підвищеною емоційною та соціальною неадаптованістю, категоричністю оцінок, максималізмом, ідеалізацією та поляризацією, відразою до опіки тощо.

Згідно з дослідженнями С. Шебанової, Є. Научитель, С. Гапонової та ін., для пострадянського простору, серед молоді, яскраво вираженими є злам ідеалів, втрата особистісного сенсу, відкидання норм і правил поведінки, вираження егоцентричної спрямованості, яка виявляється у прагненні до лідерства на основі демонстрації фізичної сили чи іншого домінування, не сформованість відповідальності за свої вчинки (інфантилізм), або пасивно-споживацька модель поведінки, низький рівень саморегуляції емоційно-вольових процесів, високий рівень ворожнечі у проблемно-конфліктних ситуаціях, у тому числі через спілкування молоді на рівні конфліктно-негативістської групи. Відтак під молодіжним середовищем розумітимемо кластер [15] суспільства, домінанту якого складає молодь.

Поняття “соціокультурний” трактується як вказівка на необхідність взаємного співвіднесення соціальних і культурних аспектів явища або процесу (Л. Буєва, П. Коган, Ю. Вишневський, Б. Смагін, Т. Артеменко). Аналіз поняття “культура” як процесу, пов’язаного з визначенням діяльності людини, її значення та змісту, дає змогу розглядати соціокультурну реальність як “процес обміну між соціумом (в рамках якого людина реалізує себе) і природою як середовищем діяльності людини” [Цит. за 15].

Як зазначає Т. Артеменко, соціокультурне середовище – це не просто сума соціального і культурного середовища, а особливий, соціально організований феномен культури, в якому соціальний і культурний процеси тісно взаємопов’язані й взаємообумовлені, розвиваються в рамках загальної ідеї і здійснюють вплив на діяльність соціальних суб’єктів стосовно створення і освоєння духовних цінностей і суспільних орієнтирів. Отже, соціокультурне середовище – це складноорганізоване, багаторівневе утворення, елементи якого мають відносну функціональну автономію.

Так Е. Еріксон, виходячи зі структури особистості стверджував, що людина залишається у межах молодіжної вікової групи доти, доки відчуває себе приналежною до неї і провадить відповідний стиль життя [13, с. 93]. Створена Е. Еріксоном теорія доводить соціокультурну зумовленість психіки індивіда, що проявляється через психосоціальну ідентичність. На думку Е. Еріксона, результат ідентичності полягає у синтезі ідентифікацій, які виникають у процесі соціалізації. Потреба у психосоціальній ідентичності, що є соціогенною за своєю природою, закладається у людини на рівні базових потреб – самозбереження, репродукції тощо. Вона полягає у прийнятті власного образу як такого, що належить до певної соціальної групи, спільноти й виконує відповідну соціальну роль. Тобто на кожній стадії людиною вирішується певна проблема, і наслідком її вирішення є певне вікове психічне новоутворення, кожній стадії відповідає очікування даного суспільства, яке індивід може виправдовувати чи не виправдовувати і відповідно цьому прийматись, чи не прийматись ним.

У 1954 р. психоаналітиком Е. Крісом був запроваджений термін “особистісний міф”, що трактувався як “головний вимір особистості, що пов’язаний як зі сталими міфами конкретної культури, так і з внутрішньою психодинамікою людини [див. 21, с. 119–135].

К. Юнг уважав, що цілісний аналіз способу життя особистості, її життєвого шляху, можливий лише через максимально повне вивчення несвідомої основи цього процесу, яку структуровано особистісним міфом – неусвідомлюваним сценарієм тієї п’єси, яку свідомість розігрує за активної участі архетипів колективного несвідомого [19; 20]. Тобто кожна людина носить у собі свій власний “героїчний епос”, у якому переплетені реальність та вигадка, минуле та фантазії про майбутнє і який є недостатньо усвідомленим та в процесі міфологізації набуває форми реального тексту, написаного унікальною, індивідуальною мовою, зрозумілою вповні лише самому носієві міфу. Зміст особистісного міфу в метафоричній формі включає опис проблем індивіда та індивідуальні стратегії, що породжують ці проблеми. Таким чином, світ трактується як “місце появи” та “місце зникнення” тих або інших речей.

Концепція А. Лобка про так зване “друге народження” людини в процесі становлення індивіда в культурі [7], вказує, що світ, у якому народжується дитина, носить закритий для неї характер унаслідок принципової його багатозначності. Найменування предметів та явищ відбувається у довільний спосіб, що охороняє дитячу свідомість від інформаційно-сміслового шоку. Цю систему координат А. Лобок називає первісним міфом дитячої свідомості. “Усе може бути всім. Усе може бути перетворене на все. Чому? А тому, що так треба” [7, с. 111–123]. Ім’я, яке людина надає предметові, – це вже міф, оскільки у самій природі предмету, жодного імені немає. Саме завдання дешифрування кодів дорослої комунікації стає головним стимулом формування в дитини пізнавальної активності, в процесі якої вона створює свій власний міф предметів та явищ навколишнього світу. Нерідко конфлікт у особистісній міфології впливає на поведінку, думки й почуття людини, а в її розвиткові стає явною криза міфу (криза проявляється коли психіка породжує контрміф для того, щоби по-іншому впорядкувати сприйняття та реакції). Саме завдяки контрміфу, людина відчужуючись від культури, позбувається можливості реалізувати свою свободу, оскільки таким чином знімає із себе відповідальність за все, що відбувається у світі та перетворюється на об’єкт впливу “зовнішніх” сил.

Сутність міфу полягає у прихованому від безпосереднього аналізу змісті, який міститься в міфові й потужно впливає на його споживача [17, с. 199–207]. Саме про це каже Р. Барт у своїх “Міфологіях”: “Оскільки міф – це слово, то міфом може стати все, що покривається дискурсом. Визначальним для міфу є не предмет його повідомлення, а спосіб, яким воно передається; у міфові є формальні межі, але немає субстанціональних” [1, с. 265]. Отже, форма міфу інколи важливіша, аніж його зміст.

Цікаво, що Р. Барт зазначав, що міф “занепокоєний” тим, аби приховати свій зв’язок з ідеологією [1, с. 304–308], тобто, визначаючи ідеологію як те, що існує в рамках загальної історії і що відповідає тим чи іншим соціальним інтересам міфологічної побудови. Дана теза є цікавою у контексті того, що для неосоціалізованої молоді, через індивідуальне відчуження у сучасному соціумі, найбільш вагомими є саме ті міфи, що пояснюють існування спільноти, а відтак повністю конотуються з власною екзистенцією, будучи співзвучними з архаїчними міфами та фактично базою для ідеологічного світогляду. Якщо ж звернутись до масових протестних молодіжних проявів, то помітимо, що в наш час, мотивом прийняти

участь у “карнавальні-політичних” заходах (наприклад, смолоскипна хода), виступають саме цікавість і мода, відсутність досвіду, а не усвідомлення потреби, а потрапивши у вир подій, особа піддається впливу маси (Тард, Лебон).

Таким чином, відбулось не стільки створення світоглядного міфу молодіжної спільноти, скільки створення міфу про те, що такий міф існує. Підпадаючи під такий ступінчастий, “подвійний” (за аналогією з семіологічною комунікативною системою другого порядку у Р. Барта) міф, особа починає шукати чим заповнити утворений світоглядний вакуум, як сформувати свій особистісний міф, не сформованість якого призводить до дискомфорту та відчуття власної неповноцінності. Але, оскільки вакуум потребує будь-якого заповнення, для видимості, номінативна інформація стає достатньою для живучості міфологічної конструкції.

Цікаве порівняння можна прослідкувати, розглядаючи ситуацію, яку подає Славою Жіжек, аналізуючи Ж. Дельоза та Ф. Гаватарі: молодий яппі у метро, читаючи “Що таке філософія?” [3] замість збентеженості, скандалізованості від того, що прочитав, “висвітиться ентузіазмом, коли він прочитає про позаперсональну імітацію афектів, про комунікацію афективних суб’єктивностей на рівні, що випереджають значення: “Та ж саме так я роблю рекламу!” [15]. Тобто в наш час, коли вказати підлітку (тут і надалі “підліток” вживатимемо згідно класифікації Е. Еріксона, а саме як несоціалізованого представника молодіжного середовища) на утопічність його світоглядних орієнтацій, замість обурення, часто зустрічаємо нігілізм – “ну то й що, мені так комфортно”.

Вище ми вже зазначали, що у несоціалізованих підлітків, особистісний міф часто конотується з національними міфами, через потребу включеності в соціум. Детальніше розглянемо специфіку міфу про міф на основі статті В. Малахова “Міф про міф. Національна міфологія як тема сучасної міфотворчості” [10, с. 19–27]. Автор вказує, що в суспільній свідомості відбувається легітимізація міфу, як її основоположної структури, з’являється можливість самоідентифікації національних груп із середини, на основі притаманних міфологічному мисленню способів сприйняття світу. Результатом такої ідентифікації, на думку В. Малахова, може бути національний міф, у власному сенсі слова. Далі він вказує, що “свідомість влади, яку дарує міф, засадничо не передбачає свободи”.

Істину, міф підмінює володінням “розгадкою” людського буття. Міф виключає саму опозицію істинного і хибного: стверджуючи себе немовби у проміжку між тим і тим, він є онтологічним за своїми наслідками, оскільки на підставі пропонованих “об’явленень” спонукає людей діяти певним чином, реалізувати певну можливість, певний проект буття [10].

Міф, поза усім іншим, може бути витлумачений не лише як “інструмент для знищення часу” (за К. Леві-Стросом). Міф реалізує “проекцію буття” (М. Бахтін) [4], протиставляючи таку позицію моральній орієнтації людини у світі. Сучасний міф про міф, не просто формує смислову основу групової свідомості. Міфологізація міфу, з дискретного явища, переводить його у континуальність, що дозволяє йому всотувати в себе людський життєвий досвід і наче існувати сам собою.

Як зазначає В. Малахов, присутність міфологічного виміру засвідчує не наявність подібних сюжетів, а образ міфу, використаний як основа самоідентифікації певної культури, що є можливим лише у міфологізаторському ставленні ... до міфу [10, с. 19–27].

Ототожнення групового (національного, етнічного) та міфологічного може крити в собі бажання, нехай суто символічної влади, над тим що відбувається. Прикметною є та-

кож схильність до речей “доленосних”, здатних на емоційну активізацію (пафос співчуття, обурення чи ентузіазму). Не останню роль відіграє патетичність як залишок від радянського сприйняття дійсності.

Як і кожна міфотворчість, міфологізація самого міфу, виражає реальну дійсність од-нобоко, без огляду на альтернативні можливості. Так вибудовується замкнутий смисловий універсум, щодо якого Інший не може увійти як рівнопорядковий суб’єкт, і завдяки чому неможливо виробити критично аналітичне ставлення до себе. В. Малахов зазначає, що міфологізація минулого, це більш-менш поверхове підлаштовування під минуле, замість піклування про його спадщину. Тобто міфологічна ідентичність, на думку В. Малахова, за сучасних умов, виключає можливість власної етичної відповідальності, необхідність не ритуальної поведінки підлітка тощо. [10, с. 19–27].

Але можливість знищити міф – це міф. Руйнування одного міфу неминуче призводить до створення нового. Адже свідомість людини, а особливо підлітків, перебуває у стані, який Л. Фестінгер назвав когнітивним дисонансом [16]: зіткнення в свідомості суперечливих знань і переконань, поведінкових настанов відносно певного об’єкта чи явища викликає відчуття дискомфорту й бажання усунути або стерти суперечності.

Тобто альтернативний шлях, описаний В. Малаховим, для сучасних протестних підлітків просто відсутній. Натовп, як писав Г. Лебон, “ніколи не прагнув правди, відвертається від очевидності, яка не подобається йому, і воліє поклонитися омані, якщо тільки омана приваблює його. Хто вміє вводити натовп в оману, той легко стає його володарем; хто ж намагається привести його до тями, той завжди стає його жертвою” [5, с. 188].

Г. Баузіґер відзначає, що повсякденна поведінка підлітків, характеризується наївним реалізмом. Вони впевнені, що світ такий, яким вони його собі уявляють, і складається з незліченної кількості само собою зрозумілих речей, предметів, людей, подій, які вони сприймають як природні і нормальні. Побутуючі міфологеми є простіші і легше підпорядковують під свій вплив, ніж будь-яка інша традиційна світоглядна концепція чи ідеологія, яка має виходити з користі спільноти, а не декларативно-деструктивних не системних дій, притаманних підліткам.

ВИСНОВКИ.

Міф є схемою трансформації соціокультурного досвіду в реалістичні образи і способом створення картини світу. Міф висловлює екзистенційну потребу людини в осмисленні і структуруванні свого буття, а також у забезпеченні стабільності та сталості створеного соціального порядку. У зв’язку з цим міф є важливою антропологічною категорією, феноменом не тільки первісної та сучасної культури, а й культури будь-якої історичної епохи. Міф постає сьогодні особливим способом освоєння і пізнання дійсності, існуючи поряд з наукою, мистецтвом, політикою і проникаючи у різні сфери і форми культури.

Відмінність між конструктивним і деструктивним впливом міфу на сучасну культуру поки що не цілком визначено. На наш погляд, міф не руйнує культуру, а навпаки підтримує і відтворює її, виконуючи наступні функції: когнітивну (духовно-практичне освоєння і пізнання світу), світоглядну (формування картини світу), аксіологічну (створення ціннісних орієнтирів), соціально-регулятивну (підтримання існуючого порядку в суспільстві). Таким чином, статус міфу в сучасній культурі не повинен зводитися до омани та ілюзорного відображення дійсності.

У сучасному соціумі, особливо у середовищі молоді, відбувається формування специфічного самоусвідомлення, на яке потужно впливає так званий особистісний міф – досеміотичне невербальне утворення. Він репрезентує систему як неусвідомлюваних, так і почасти усвідомлених образів та інтенцій, які організуються навколо стрижневих тем існування. Образне міфологічне переживання світу залишається фундаментом, який завжди зберігається під раціональним мисленням. Цим спричинені вияви нігілізму, порушення формальної логіки при оціночних судженнях.

Через специфіку постіндустріального суспільства, вплив постмодернізму, виникає така конструкція як міф про міф, коли міф легітимізується як структура свідомості. Окрім співзвучності з постмодерністичною конструкцією, як “гра що позначає гру”, така конструкція використовується, як маніпуляція свідомістю, вже не прихованою підміною через новостворення спокуси причетності, страху випадання з випадкового середовища, що переживається підлітками як питання власної екзистенції. Це спричиняє заповнення світоглядного вакууму не просто міфами як сприйнятливим варіантом пояснення, а симулякром світогляду, ідеологічною “бульбашкою”, яка з часом наповниться соціальною утопією.

Існування ж контркультурних середовищ вигідне для поширення спекулятивних світоглядних конструкцій, дестабілізацій суспільства, але не позитивних змін у суспільстві, на які воно не здатне через утопічність ідей, так званий “керований хаос”, а не суспільно-активну одиницю. Відчужуючись від культури, молода особа позбувається можливості реалізувати свою свободу, оскільки таким чином знімає з себе відповідальність за все, що відбувається у світі та перетворюється на об’єкт впливу “зовнішніх”, “штучних” міфів.

Викриття обману та/чи самообману, сприймається молоддю не як розвінчування-розчарування, а як гра у можливість віднайдення нового виправдання, нова “розгадка” між хибним і істинним (В. Малахов). Під таким кутом створюють нові міфологічні конструкції, де імператив причетності переважає відчуття відповідальності, а патос нівелює етос. Окрім цього, міфологізація міфу надає йому рис самостійного організму – сучасний міф, вбираючи соціальний досвід, розвивається і трансформується наче існує сам собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Барт Р.* Мифологии. М.: Академический проект, 2008.
2. *Голосовкер Я.* Логика мифа. М.: Наука, 1987.
3. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? // <<http://www.philosophy.ru/library/deleuze/filosof.html>>.
4. Культурология. XX век. Энциклопедия. СПб.: Университетская книга, 1998. Т. 2.
5. *Лебон Г.* Психология толп. М.: Ин-т психологии РАН: КСП+, 1988.
6. *Лобок А.* Антропология мифа. Екатеринбург: Банк культурной информации, 1997.
7. *Лобок А.* Миф как основание детского мышления // Мир психологи, 1998. №3 (15).
8. *Лосев А.* Миф. Число. Сущность. М.: Мысль, 1994.
9. *Лурье С.* Историческая этнология. М.: Аспект-Пресс, 1997.
10. *Малахов В.* Право бути собою. К.: дух і літера. 2008.
11. *Малиновский Б.* Научная теория культуры. М.: ОГИ, 1999.
12. *Ницше Ф.* Рождение трагедии из духа музыки. СПб.: Азбука, 2000.
13. *Осаченко Ю., Дмитриева Л.* Введение в философию мифа. М.: Интерпракс, 1994.

14. Пивоев В. Мифологическое сознание как способ освоения мира. Петрозаводск: Карелия, 1991.
15. Рена А. Ілюзії молодости. Сніданок на кладовищі неолібералізму // <<http://arhe.com.ua/uk/product/chasopis-46-kult-molodosti/>>.
16. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса – СПб.: Ювента, 1999.
17. Харченко Л. Міфотворчість як дієвий чинник суспільно-політичного життя // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки, 2003. Вип. 5.
18. Хьюбнер К. Истина мифа. М.: Республика, 1996.
19. Юнг К. Воспоминания. Сновидения. Размышления. К.: AirLand, 1994.
20. Юнг К. Душа и миф: шесть архетипов. К.: Государственная библиотека Украины для юношества, 1996.
21. Feinstein D. Myth-making activity through the window of the dream // *Psychotherapy in Private Practice*, 1987. Vol. 4. P. 119–135.

Стаття надійшла до редколегії 25.06.2012

Прийнята до друку 28.08.2012

CONTEMPORARY MYTH AS A SOCIAL AND CULTURAL PHENOMENON IN THE YOUTH SOCIETY

Andrij Mochurad

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: condor.lviv@gmail.com*

Peculiarities of myths living in culture and principles of new mythical creation are investigate. The problems the status and role of myth in contemporary socio-cultural reality and myth, the influence upon the minds of youth. It is concluded that the myth is a fundamental anthropological category, which plays an important role in modern culture, performing cognitive, consciousness, axiological, social and regulatory functions. Also in the article connotation of archaic myth and psychological phenomenon of personal myth in adolescents, their connotation and influence on the outlook. The features of the functioning of myths, the principles of a new mythology. Analyzes the problems of ideological structures in the context of alienation, lack of socialization and environmental interpretation, emphasizes the universality of myth as a form of modeling world.

Key words: myth, social-cultural phenomenon, youth environment, youth.

СОВРЕМЕННЫЙ МИФ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН В МОЛОДЁЖНОЙ СРЕДЕ

Андрей Мочурад

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: condor.lviv@gmail.com*

Рассмотрено проблемы определения статуса и роли мифа в современной социокультурной действительности и влияние мифа на сознание молодежи. Делается вывод о том, что миф является фундаментальной антропологической категорией, которая играет важную роль в современной культуре, выполняя когнитивную, мировоззренческую, аксиологическую и социально-регулятивную функции. Также в статье рассматриваются соотношением архаического мифа и психологического феномена личностного мифа у подростков, их коннотация и влияние на формирование мировоззрения. Исследуются особенности функционирования мифов, принципы новой мифотворчества. Анализируется проблематика мировоззренческих конструкций в контексте отчуждения, недостаточной социализации молодежи и интерпретации окружающей действительности, подчеркивается универсальность мифа как формы моделирования мира.

Ключевые слова: миф, социокультурный феномен, молодёжная среда, молодежь.